

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра педагогіки і психології

*ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ*

Збірник наукових та науково-методичних праць
кафедри педагогіки і психології
Криворізького державного педагогічного університету

Випуск 1

Кривий Ріг
2002

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ НАД СЦЕНАРІЯМИ З КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

Д. Т. Федоренко,
О. Б. Федоренко

Усі заходи з козацької педагогіки, як правило, носять неординарний характер, тому до підготовки і проведення їх треба ставитись ретельно і уважно. Слід відзначити, що за останні роки виробились певні закономірності, які нині не враховувати просто неможливо, інакше може статися профанація вельми важливої теми. Наприклад, журнал „Початкова школа” в № 9 за 2002 рік (с. 55 -58), опублікував розробку: „Свято козацького роду”, що може слугувати певним взірцем, чи дороговказом. Правда, завжди у таких випадках вимагається творчий підхід до запозичуваних праць.

Найважливішими пунктами слід вважати організаційно-методологічні положення, а саме: мета, завдання, місце проведення, обладнання, декорації і оформлення, музичний супровід, джерела та література тощо. Відхилення від вимог до цих пунктів може покликати за собою здешевлення розробки заходу, втрати її педагогічної вартості.

М е т а нетрадиційного позакласного навчально-виховного заходу повинна складатися з триєдиних вимог:

1. Розкрити засоби використання багатства культурно-поетичної козацької спадщини нашого народу для виховання учнів 1-4 класів.

2. Показати студентам організацію цікавого дозвілля учнів певного класу, активної участі в підготовці сценаріїв, їх виховного впливу.

3. Привернути увагу до краси рідної мови, історії нашого краю, до шедеврів українського козацького декоративно-прикладного мистецтва і мовної спадщини, відображених в різних жанрах українського фольклору.

Наприклад, у позакласному заході на тему: „Морські походи козаків” метою може бути:

1. Розкрити студентам і дітям значимість морських походів козаків, винайдення „чайок” посиленої міцності, підводних човнів і уміння довго триматися під водою.

2. Показати учням кмітливість і винахідливість козаків.

3. Розкрити козачим нащадкам історичне значення розвитку теорії і практики українського кораблебудування, підкорення водних просторів...

Зрозуміло, що кожен пункт м е т и заходу може звучати інакше, але обов'язково відповідати вимогам, що впливають з суті понять, розкрити, показати, з'ясувати. Тоді складові частини з а в д а н н я (теж три) повинні витікати із запитання „Що зробити?” Але воно мусить витікати з внутрішнього сенсу дій: познайомити, навчити, виховати. Підставимо допоміжне слово: чому?

З а в д а н н я нетрадиційного позакласного навчально-виховного заходу на теми козацької педагогіки:

1. Познайомити студентів і вчителів з методичними особливостями побудови сценаріїв нетрадиційного позакласного навчально-виховного заходу для учнів. Наприклад, „Козацькому роду нема переводу”.

2. Розкрити дітям роль нетлінних цінностей культурної спадщини козаччини в процесі проведення позакласного навчально-виховного заходу та зупинитися на їх виховних потенціальних можливостях, розкрити історичну значимість найбільш відомих козацьких родів – династій.

3. Виховувати художні та естетичні смаки, любов до українських козацьких пісень, інших жанрів фольклору, до обрядів, побуту, національних традицій, тощо.

4. Сформувати у учасників нетрадиційних позакласних заходів почуття національної гордості за свій дім, школу, університет, Україну, потребу переймати найбільш позитивні здобутки українського козацтва тощо.

Місце проведення заходу:

Святково прибрана зала, в музеї козацької слави, або на сцені (влітку – на галявині, на подвір'ї школи чи в „зеленому театрі”). Але залежно від теми можна проводити і в класній кімнаті.

Обладнання: музичні інструменти: баян, сопілка, бандури, козацький одяг, макети козацької зброї, ікони козацької доби.

Декорації: сільська хата, вишиті рушники, стіл, лави, застелені домотканими рядниками, ікони, лампадки, дерев'яний зруб колодязя з журавлем; палуба чайки, макети гармати тощо.

Лозунги, транспоранти з написами: „Козацька пісня – душа народу”, „Кажуть, дитино, що мова наша – солов'їна”. „Козаки заповідали любити Україну, як матір свою рідну”.

По всій залі розвішені листки з приказками та прислів'ями про козаків не менше, як по три твори (у записах „Козацького батька” Д.І.Яворницького).

1. Людям свято – свині смерть.
Не всі топляться в морі, більш в калюжах.
Не штука вглядіти крука: ти його злови.
2. Руками дивиться, а очима лапає.
Свій край, як рай, а чужа країна, як домовина.
Свій на свого, щоб чужий духу боявся.
3. Слово його з маслечком.
Собака не з'їсть калача, поки не покача.
Сонця в мішок не зловиш.
4. Чого б плакав сліп, коли в бачив світ.
Як напише писака, то не злиже й собака.

(З рукописної колекції приказок академіка Д.І.Яворницького) Фонди УМФЕ НАН, Літературна Україна, 1959. – 9 травня).

Тематичні виставки збірок українських пісень, приказок, скоромовок, загадок, віршів, легенд. Наприклад, картин „Козак Мамай”, „Козак – бандурист”, збірок казок різних видань „Козак Мамалига” та ін.

Альбом висловлювань відомих учених про козацтво, про його роль в становленні незалежної України.

Виставка страв за козацькими рецептами: куліш, отаманський борщ, гречана каша, соломаха, узвар, пампушки, крученики, печиво, паляниця тощо.

Доречно виконувати такі українські козацькі пісні: „Ішов

козак потайком”, „Їхав козак на війноньку”, „Ой на горі та й жінці жнуть”, „Виряджала мати сина”, „Ой єсть в лісі калина” та колискові пісні: „Котику біленький”, „Люлі, люлі, мій синочку”.

Різні вироби козацького побуту: іграшки з дерева, глини, пластиліну, зроблені учнями, вишиті рушники, вишиванки, композиції із калини і колосків, кухонний посуд, деякі муляжі зброї, козацькі ікони, плакати з потрібними піснями.

Музичний супровід: протягом заходу звучать козацькі пісні, танцювальні мелодії.

При зустрічі гостей ще лунають мелодії, пісні у виконанні дітей та їх гостей – ансамблю бандуристів педагогічного університету.

Запрошені гості: батьки, бабусі та дідусі, учителі, учні паралельних класів, студенти, шефи, ансамблі бандуристів та вокально-інструментальні.

Зустріч гостей хлібом та сіллю на вишиваних рушниках, козацькими піснями; запрошення до зали (класу).

При закінченні заходу при виході гостей частують пампушками, печивом чи узваром. Лунають записи козацьких пісень (записи у виконанні державного ансамблю бандуристів, Кубанського козацького хору тощо).

Хід нетрадиційного позакласного навчально-виховного заходу

Тема: „Козацька мова – українська основа”.

Підготовка до заходу: виготовлення декорацій, прикрас зали, розробка текстів для кожного учасника тематичного ранку (вечора, тематичного заходу вдень).

Святково прибрана зала: на стінах вишиванки, рушники, серветки, в центрі – портрет Т.Шевченка. В залі декорації: сільська хата, дерев’яний зруб колодязя із журавлем, тин. На боковій стіні зали плакати: „Юний козаче”, „Без мови рідної й народу нашого нема”, „Пісня – душа народу”, „Кажуть, дитино, що мова наша солов’їна”, „Козацька духовність біла кращою в світі”, „Козацькі пісні і сьогодні лунають”, „Козацька мова – українська основа”.

„З козацької любові, козацької мови народилась Україна, хай буде здорова!”

Всі учні одягнені в українські національні костюми. Ведучі на святі – старий дідусь-козарлюга (учитель або батьки), бабуся-козачка.

Діти сидять півколом, козарлюга-діда видно біля хлопчиків, а бабуся – з дівчатками.

Звучить голос сопілки. На сцену виходять дівчинка і хлопчик (козачок і козачка):

Козачок: На околиці села, як мовиться в казці,
Жив старенький дід Хома і баба Параска.

Козачка: Біля хати у садку діти гомоніли,
Розважалися малі, а старі раділи.

Козачок: Дід-козак вчив на сопілці грати, гончарювати,
Баба вчила вишивати і пісні співати.

Старий козак: А що я вам скажу? Коли давні українці були ще малюками, їх виховували козацькі тато й матуся, дідусь та бабуся, козацькі вчителі. А якою мовою вони говорили? Та такою ж, як і ми, тільки більш давньою. А що було у вихованні? Розповіді про козацькі походи та історичні битви під Жовтими Водами і Берестечком, під Києвом і Кодаком.

Стара козачка: А ще діточок вчили і виховували на українських приказках і прислів'ях, казках і загадках, піснях, інших фольклорних творах, які прожили віки і дійшли до нас. Ці твори кілька поколінь виховували підрастаючих у любові і ніжності, у синовій вірності Україні.

Учитель: Чи читали ви, чи чули такі українські козацькі приказки і казки: „Про запорожців”, „Про запорожців і царицю Катерину”, „Як запорожці висватали наймита”, „Юрза-мурза і стрілець-молодець”? А тепер попросимо нашого Старого Козака розповісти нам казку „Козак Мамалига”!

Старий козак: (Розповідає у скороченому варіанті казку „Козак Мамалига” за однойменною книгою. – Харків, 1988. – С. 234 – 247).

Учителька: Дорогі мої! А знаєте, що козацькі казки „Про Палія та Мазепу”, „Цар Петро і Палій”, „Хмельницький і Барабаш”,

„Кошовий Сірко” та інші сьогодні розповідають нам про те, як справді жили, боролися за Україну, її мову наші славні попередники-козаки, які свого часу створили найкращу в Європі країну Україну, незалежну, суверенну і самостійну, за що так завзято воювали, складали свої голови, юні життя.

(Лунає мелодія „Козацького маршу”).

Учитель: Діти, прислухаймося до голосу цього інструменту. Це голос давньої скрипки, адже даремно в народі кажуть: „Скрипка плаче – голос має” (Учень виконує на скрипці мелодію про козацтво „Ой у лісі та ще й при горісі”, або „Ой на горі та й женці жнуть” ...

Учитель: (продовжуючи): Отак співає скрипка, а бандура? Це теж стародавній, навіть козацький, інструмент, бо були колись кобзарі. Це такі сліпі співці, які грали на бандурі й співали народні пісні та думи, звичайно, українською мовою. Думи та історичні пісні славили козацтво, боротьбу за Україну, її народ і героїв славетної історії.

Бабуся: Ви, напевно, знаєте багато українських та козацьких народних пісень. Адже пісня – душа народу.

Народна пісня – голос невсипущий,
Душі людської вічне відкриття.
Вона ніколи, як і хліб насущний,
Не вийде з моди сушого буття.

Колись, як дорослі збирались на свято, співали багато пісень. Давайте і ми, діти, послухаємо у виконанні ансамблю бандуристів українську козацьку народну пісню „Ой зацвіла калинонька у темному лузі”.

Козачок: Дорогі друзі! Ви зрозуміли, що для того, щоб сприймати оце все культурне багатство нашого народу, щоб слухати і розуміти п'єси наших чарівників сцени, щоб надалі продовжувати і примножувати скарбницю нашого народу, треба добре знати українську мову, якою писали свої твори Іван Котляревський, Тарас Григорович Шевченко, Леся Українка, Ольга Кобилянська, Іван Франко та величезний ряд інших, якою розмовляли Олександр Довженко, добре знають мову академіки Іван Миколайович Федоренко і Євген Васильович Федоренко,

велика кількість вчених, діячів науки і культури та простих громадян України.

Учителька: Дорогі учні! За роки навчання ви вивчили немало пісень про рідну мову, про рідну школу, про знання. Давайте ж усі разом заспіваємо „Пісню про школу” (Слова Тереня Масенка, музика М.Дремлюги; з кн. „Пісні для учнів 1-3 класів. – К.: Музична Україна, 1973, 1988. – С. 20-21; або пісні про рідну мову). Звучить запис пісні „Рідна мова” – Павла Дворського).

Юні козачата декламують вірш:

- I-й Мова рідна, слово рідне, хто вас забуває,
Той у грудях не серденько – тільки камінь має.
- II-й Її незміряно багато, дзвінку і ніжку і завзяту,
Як день сьогоднішній, чудовий
Люблю, люблю українську мову!
- III-й І тобі рости й не в’януть зроду,
Квітують в поемах і віршах.
Бо в тобі – великого народу
Ніжна і замріяна душа.

Старий козак:

А за цим словом – бувайте здорові,
Нехай буде весело у вашій оселі.

Стара козачка:

Хай в вас родиться жито, пшениця
І всяка пашниця! Бувайте здорові!

Проводи гостей: Лунають козацькі народні пісні (у записах) „Ішов козак вечірком”, „Із-за гори вітер віє”, „Наступає чорна хмара”, „Ой летіла зозуленька, стала говорити”, „Ой летіла качечка” та ін.

(Див.: Закувала зозуленька. – К.: Веселка, 1989. – С. 334 – 339).

При виході з зали бажаючих гостей причащають козацькими стравами: вергениками, хрустениками, пампушками солодкими і пампушками з часником тощо.

Хід заходу на тему: „ГУМОР І ТРАВЕСТІЯ КОЗАЦЬКИХ ДІТЕЙ”

Учитель: Що таке гумор, ви знаєте усі. В козацькі часи гумор був властивий козакам, батькам козацьких дітей і самим дітям. А є ще таке поняття – бурлеск і травестія, що означають висміювання, переодягнення, пародію. Отже, козацький гумор і сатира котилися по світу, лоскочучи слухачів і зриваючи веселий регіт, посмішки, викликаючи їдку іронію. Наприклад, сценка із життя козацької школи, яку виконують Матвійко і Стас:

Питає учитель панського сина:

- Скільки буде 2 і 2?
- Три, пане вчителю.
- Як-то три?
- Ну, три з половиною.
- Як я бачу, то ти цілком нетямущий.
- Ну, чотири.
- Та чому ти відразу не сказав?
- А хіба можна відразу дати чотири, не поторгувавшись?

Або от сценка тої давнини, перенесена учнями у свою шкільну стихію. Хай нам відтворять її Олеся і Оксаночка.

Виходять дві юних „козачки”. Між ними така розмова:

- Ой, кумо, зима люта буде.
- Невже?
- Страшенні морози будуть!
- Та ну!
- Так буде холодно, що аж дріжжатимемо...
- А ти звідки знаєш?
- Бо ж у мене кожуха нема!

Учителька: Нагадаю вам, любі, що в 1861 році вийшов друком „Буквар” Тараса Григоровича Шевченка. В ньому був такий твір, будь ласка, Васильку!

Козачок Василько: - Або ви, тату, йдіть по дрова, а я буду вдома, або я буду вдома, а ви йдіть по дрова. Усе ж кому-небудь та треба йти!

Учителька: А тепер подивіться вервечку давніх, ще

козацьких сміховин у виконанні праправнуків наших славних козарлюг.

Козачата Петрусь і Михайло:

- А як тебе звать?
- Михайло.
- А робити хоч?
- Нехай-но.
- А борщу?
- Не хочу.
- А пирога?
- Та хоч би й два.

□ □ □

Козачата: - Дайте води напиться, бо так хочу їсти, що не маю де переночувати!

Козачка і козачок:

- Тит, іди молодить!
- Спина болить.
- Тит, іди їсти!
- А де моя велика ложка?

(З кн.: Прислів'я і приказки /Упор. П. П. Пазак. –
К.: Наукова думка, 1991. – С. 375).

Козачка: - Чого на роботу не ходиш?

Козачок: - Бо ще малий!

Козачка: - А чому на тобі штани короткі?

Козачок: - Бо це ж батькові!

Старий козак: Любі козачата! А чи ви можете заспівати для нас?

Козачок: А ми заспіваємо вам пісню „Грицю, Грицю, до роботи”.

Хор хлопчиків:

- Грицю, Грицю, до роботи!
- В Гриця порвані чоботи...
- Грицю, Грицю, до телят!
- В Гриця ніженьки болять...
- Грицю, Грицю, молотити!
- Гриць нездужає робити...

- Грицю, Грицю, врубай дров!
- Кахи, кахи! Нездоров...
- Грицю, Грицю, роби хліб!
- Кахи, кахи! Щось охрип...
- Грицю, Грицю, іди їсти!
- Ой, чекайте. Де б тут сісти?

Бабуся, стара козачка: Знайте, мої хороші, що цю пісню написала знаменита українська піснетворка Маруся Гордіївна Чурай, дочка Полтавського полковника. Пісня стала народною потім, носії фольклору і виконавці поступово розділили на окремі частини і стали вживати як приказки та прислів'я.

Та продовжимо далі. Виступають два виконавці смішинок. Миколка виконуватиме роль учителя, а козачок Віталік – відповідно – учня.

„Учитель”: - Миколко, чому ти не був у школі третього дня?

Учень Миколка: - Та мені матуся випрала штанчата і ні в чому було йти до школи.

„Учитель”: - А вчора де ж ти був?

Учень Миколка: - А вчора я йшов до школи мимо вашої садиби. Бачу – ваші штани сохнуть, то я й повернув додому...

□ □ □

Козачок Микита: Лавріне, ти у нашому п'ятому класі новенький, як ти умієш читати й писати?

Лаврик: - Мабуть, добре, але я ще не пробував...

□ □ □

Учитель козацької школи: - Козацький син Антошка, ким хочеш стати?

Антон: - Я буду солістом!

Учитель: - І в якій опері збираєшся співати?

Антон: - Нічого не співати, я буду солити капусту, огірки, помідори, тобто – солістом!

□ □ □

Козачок Ілько: - Друже Пилипко, кажуть, що коли приїздив музичний театр, ти ходив на вистави?

Пилипко: - Ходив, то й що?

Ілько: - Але ж ти не розумієшся у музиці!

Пилипко: - То й що? Просто приємно подивитись на людей, які теж нічогосінько не розуміють у музиці...

□ □ □

Козачок Матвійко: - Друже Іванко, ти чув, що Мотрона з паралельного класу збирається стати співачкою?

Іванко: - О Боже, у неї ж немає слуху!

Матвійко: - А вона буде не слухати, а співати...

□ □ □

Бабуся, старенька козачка: - О Миколко, це ти розбив вікно?

Миколка: - Ні, це зробила мама, хоч винен тато: коли летіла тарілка йому в голову, він присів...

□ □ □

Козачок Лесик: - Смачна каша!

Козачок Петрик: - А ти її їв?

Козачок Лесик: - Ні.

Козачок Петрик: - А почім знаємо, що смачна?

Козачок Лесик: - Та чув, як говорили, що бачили, як їли!

□ □ □

Розмовляють козачок Ігорьок і козачок Сергійко:

- Чого ти плачеш?

- Батько помер.

- Од чого?

- З голоду!

- Хіба хліба не було?

- Та був, але ножа не було врізати.

□ □ □

Учитель: Кмітливі діти давно помітили, що такі сміховини часто утворюються з влучних приказок і прислів'їв, афористичних гострих висловлювань. Наприклад, твори, від яких могли утворитися їдкі сміховинки:

1. Був в мене халат, 77 лат, можна було ще латати, та ні за що голкою чіпляти.

2. Чули, що трапилось? – Грім рака вбив (Власне, нісенітниця, такого не буває).

3. Не родися багатий, та вродливий, а родися при долі та щасливий, а достаток заробиш, придбаєш.

4. Хотів зробити спішно, а вийшло дуже смішно.

Старий дідусь-козак: - От й закінчується наше веселе і гумористичне свято. Ми з вами почули сміховини давнини, які і дійшли до сьогодні.

То ж, будьте ласкаві, уважно прислухайтеся до людського мовлення, умійте слухати і чути, і навчайтеся на гуморі, бо сміх – справа серйозна, а слово може воскресити людину, а може і вбити її.

Хай живе всеперемагаючий сміх!

Бувайте здорові і щасливі!

Проводи гостей: Звучать жартівливі козацькі пісні і мелодії.

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТВОРЧОЇ РОБОТИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

В. В. Томашевський

На сучасному етапі становлення національної системи освіти в Україні актуальним є розвиток особистості, здатної до сприймання, розуміння і творення матеріальних і духовних здібностей. У світлі цих вимог величезної ваги набуває роль початкової школи, в якій закладаються основи для майбутнього розвитку інтелектуального, морального та духовного потенціалу особистості. Від розв'язання завдань творчої роботи на уроках образотворчого мистецтва залежатиме те, як буде здійснюватися розвиток окремої особистості, її здатності до глибоких переживань, розуміння матеріальних і духовних цінностей суспільства. В світлі цих вимог важливим є обґрунтування дидактичних умов, необхідних для її успішної організації.

Теоретичний аналіз результатів науково-дослідної роботи вчених у галузі педагогіки, дидактики, методики викладання образотворчого мистецтва, психології дитячої художньої творчості дозволив дійти висновку, що однією з дидактичних умов організації творчої роботи молодших школярів на уроках